

*У привітальному виступі директор ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", академік НАНУ та РАН **В.М. Геєць** охарактеризував основні проблеми зміни моделей глобального економічного зростання*

Як дискусійну В.М.Геєць навів позицію професора К.Перес¹, висловлену у зверненні до російських колег: "Ви навчалися капіталізму в найгірший момент його історії, в безумну епоху глобального фінансового пухиря, яких луснув, і зараз акцент капіталізму зміщується саме до реального виробництва". На сьогодні можна стверджувати, що на Заході одним із шляхів подолання такого стану справ є політика "mon-industrial policy", що означає використання грошово-кредитних інструментів, взаємопов'язаних із пріоритетами розвитку промисловості. З огляду на це, а також на трансформації, що упродовж останніх двох десятиліть

відбуваються в економіках різних країн унаслідок превалювання положень Чиказької школи, зараз на часі перегляд багатьох концептуальних підходів як щодо формування нової глобальної валютної системи, так і перегляду ролі держав в економіці. Так, наприклад, австрійська економічна школа відстоює модель "золотого стандарту", що передбачає відмову від практики обмеження державних витрат, гнучкого курсу валюти та переходу до здійснення торговельного протекціонізму тощо². Як бачимо, по суті насправді йдеться про відмову від існуючого мейнстріму і перехід до

¹Карлота Перес – почесний професор Центру досліджень наукової і технологічної політики Університету Сассекса (University of Sussex, United Kingdom).

² Уэрта де Сото Х. В защиту евро: подход австрийской школы (критика ошибок ЕЦБ и интервенционизма Брюсселя) // Вопросы экономики. – 2012. – № 11. – С. 78–100.

альтернативних підходів. У реальності в процесі боротьби з кризою в глобальному масштабі так і від-бувається, оскільки багато з розвинених країн завдяки діяльності як урядів, так і грошових регуляторів (національних банків) стали на шлях стимулювання попиту та підтримки пріоритетних видів діяльності, що здійснюються приватним бізнесом. На жаль, цього не скажеш про Україну і деякою мірою також про Росію, оскільки наші грошові регулятори стоять на засадах жорсткої монетарної політики. Як результат – гальмування промисловості і слабка інноваційність.

Доцільно брати до уваги те, що в процесі індустріалізації, що свого часу відбувалася в наших країнах, використовувалася низка способів і методів, які нині складно реалізувати з огляду в тому числі на втрачений час і зміни системи координат, в яких це відбувалося. У багатьох випадках сучасне розуміння промислової політики досить розмите, хоча основні її положення на сьогодні все-таки, як і раніше, поєднують пріоритети промислового розвитку з активним використанням грошово-кредитних інструментів.

Ефективність так званої "mon-industrial policy", яка застосовувалася для подолання стагнації в економіці західних країн, вимагає наявності належних інструментів фінансової системи та механізмів державного управління, в тому числі і для фінансової підтримки розвитку реального сектора.

Для сучасної української фінансової системи можна виділити такі основні виклики.

Найзначніші з них:

– гроші надзвичайно дорогі і короткі. Як результат, проблемним є їхнє спрямування на вирішення завдань реального сектора, що є довготерміновими;

– вітчизняний ринок облігацій та цінних паперів не задовольняє потреби фінансування реального сектора.

Виклики, виявлені за результатами досліджень фахівців Інституту:

– існуючі фінансові інструменти не в змозі забезпечити достатнє фінансування реального сектора;

– дії грошової і фінансової влад держави є суперечливими; інструменти рефінансування активізують лише валютний ринок;

– рівень монетизації економіки може стати певним інструментом для забезпечення розвитку промисловості, але для сьогоdnішнього дня він недостатній;

– значна частка прибуткових державних підприємств після приватизації стає збитковими або ліквідується;

– відсутні ефективні державні інструменти контролю та наявні мотиви поведінки бізнесу, які б унеможливили виведення капіталу з підприємств і національної фінансової системи;

– недостатність інструментів і сучасних інститутів розвитку, які б дозволяли здійснити нове піднесення у реальному секторі, а також невідповідність способів їхнього кредитування;

– цільова емісія³ (фінансування структурних проектів у економіці, реалізація інфраструктурних програм) та інші.

У доповіді акцентувалася увага на таких питаннях: як за сучасних умов фінансується бізнес, які фінансові інструменти йому пропонуються? Банківські кредити є надзвичайно дорогими. При цьому залучення банками депозитів здійснюється за ставками близько 23%, які збільшуються на премію за ризик, рівень рентабельності банків та рівень інфляції, що загалом іноді становить навіть понад 30%. Така політика не вписується в жодну теоретичну фінансову конструкцію. Зазначена позиція потребує перегляду та коригування.

Ситуація ускладнюється тим, що дії грошової і фінансової влади держави є достатньо суперечливими, відсутнє цілісне сприйняття існуючих в економіці проблем, а також потребують узгодження шляхи їхнього вирішення. Ресурси рефінансування надходять на валютний ринок, що утворює загрози його розбалансування. Недоступність отримання довгострокових кредитів за прийнятною ціною для реального сектора спонукає підприємства здійснювати запозичення за кордоном, що посилює боргову залежність та збільшує рівень ризику втрати платоспроможності, оскільки сума позик перевищує можливості підприємств щодо їхнього обслуговування, а ціна зовнішніх запозичень зростає. Такий стан підвищує залежність вітчизняних підприємств від коливань на зовнішніх ринках, що у свою чергу збільшує ризики непогашення корпоративних боргів та нарощує зовнішній борг країни. При цьому відбувається постійний відплив грошових коштів з країни, і на сьогодні, за різними оцінками (які не були спростовані державними фінансовими інститутами та Національним банком України) їхній обсяг перевищує 150–160 млрд дол. США. Невирішеність цих питань упродовж багатьох років на державному рівні також поглиблює проблеми фінансування реального сектора економіки.

Проблема достатності рівня монетизації економіки за сучасних умов майже не обговорюється. Якщо наприкінці 90-х років ХХ ст. рівень монетизації реального сектора економіки країни становив понад 30% (загалом легальні й нелегальні сфери бізнесу), що свого часу загалом відповідало загальноприйнятому рівню країн ЄС, зокрема Німеччини, то упродовж періоду проведення структурних реформ в економіці, вирішення інших важливих проблем цей показник повинен бути у 2,0–2,5 раза вищим. Світовий досвід показує, що ступінь монетизації впродовж здійснення реформ може досягати 80% і більше. Проте сучасна фінансова система побудована таким чином, що за цього рівня монетизації виникають проблеми з інфляцією та іншими складовими грошово-кредитної системи. Це було можливим для зарубіжних країн із достатньо стійкою фінансовою системою, усталеними механізмами державного управління, але для перенесення цього

³ У зарубіжних країнах цільова емісія проводиться в рамках грошово-структурної політики.

досвіду в реалії України доцільно ґрунтовно дослідити можливості та виявити ймовірні ризики запровадження такого підходу. Якщо такий підхід виявиться для України неприйнятним, тоді мають бути запропоновані інші фінансові інструменти, що належно забезпечуватимуть проведення модернізації промисловості, питання якої актуалізується з огляду на поточний індустріальний рівень та можливі тенденції до його погіршення впродовж 3–5 років. До того ж, щоб підняти до сучасного рівня хоча б традиційні види промислової діяльності в Україні, наприклад суднобудування, навіть за умов активної промислової політики, необхідно 4–5 років.

У багатьох країнах ця проблема вирішувалася при нормі нагромадження 30% і більше процентів у ВВП. В Україні частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП за 2009–2011 рр. становила лише 18,3–18,8%, що значно менше показника 2007 р. (27,5%). Достатньо високі норми були також у колишньому Радянському Союзі за директивного управління та планової економіки. Це означає, що працювали інструменти, які забезпечували такі процеси накопичення. На сьогодні сучасна економічна та фінансова науки і відповідна практика належної відповіді не дає.

Наступною достатньо великою проблемою є те, що значна частка прибуткових державних підприємств після приватизації стають збитковими через застосування різних способів виведення прибутків із господарського обороту, а також відсутність мотивів для їхньої капіталізації.

Недостатність фінансових інструментів, відсутність сучасних інститутів розвитку, які б сприяли новому піднесенню у реальному секторі, а також невідпрацьованість способів кредитування підприємств ускладнює залучення бізнесу до проведення модернізації промисловості. Спроба реалізувати національні проекти виявилася невдалою та неефективною, зважаючи на недостатність кваліфікованих кадрів, відсутність належного організаційного забезпечення та контролю держави. Це також зачіпає проблеми підготовки та відбору кадрів з управління, оскільки вища школа та господарська практика не дозволяють генерувати професіоналів, здатних управляти масштабними проектами, забезпечувати реалізацію механізмів фінансування національних

проектів. Достатньо згадати неефективну реалізацію окремих проектів Євро-2012, підготовку проекту з будівництва терміналу LNG.

Багато разів обговорювалися питання цільової емісії, проте й досі не запроваджено позитивний міжнародний досвід фінансування проектів (зокрема інфраструктурних проектів) у рамках структурної політики та використання досвіду державно-приватного партнерства, для реалізації якого в Україні вже напрацьовано пропозиції, в тому числі за участю фахівців Інституту економіки та прогнозування НАН України.

Наведені вище проблеми становлять далеко не повний перелік викликів, які стоять перед науковцями і практиками. Гострі питання потребують обговорення, дискусії та пошуку шляхів вирішення. Рух вперед неможливий, якщо фінансові інструменти розглядатимуться як предмет у собі або як спосіб добування прибутку, що не капіталізується і не вирішує назрілих у реальному секторі проблем. Неприйнятними для України є також низькі темпи зростання ВВП у 2–3%, оскільки відбуватиметься нарощення кількості та глибини проблем у сфері споживання.

Дослідження з питань інноваційної діяльності та модернізаційних процесів, проведені в Інституті, показують, що на мікрорівні в усіх видах діяльності є досить непогані інноваційні підприємства та окремі виробництва. По суті це і є точки, спираючись на які і розгортаючи які можна запроваджувати інновації та розвивати реальний сектор. Вони сформувалися в результаті великої кількості різних причин: в одних випадках це вдалий менеджмент, в інших – ефективне використання ресурсів. Ці явища не пробиваються на макрорівень, не мають достатніх можливостей для зростання.

Якщо фінансова система буде побудована таким чином, що зазначені точки фінансуватимуться і перетворюватимуться на потужні локомотиви, тоді можна сподіватися на прискорення зростання через п'ять років, якому буде притаманна нова якість.

Таким чином, трансформація фінансової системи є однією з основних передумовою економічного зростання.